

ภาคที่ ๓

บทสรุป

การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในช่วงหลังสนธิสัญญาบาวริง ได้ก่อให้เกิดผลกระทบที่สำคัญต่อสังคมไทย สิ่งที่เห็นได้ชัดก็คือ การเปลี่ยนแปลงของระบบเศรษฐกิจเข้าสู่ระบบทุนนิยม ภายหลังจาก เช่นสนธิสัญญาบาวริงในปี ๒๓๘๔ ติดตามมาด้วยการปฏิรูปทางการเมืองและสังคม เพื่อให้สอดคล้องกับระบบทุนนิยม ผลของการเปลี่ยนแปลงโคจรกระทบต่อสังคมไทยในภูมิภาคต่าง ๆ ในลักษณะที่แตกต่างกัน กล่าวคือ ภาคกลางเป็นภาคที่ได้รับประโยชน์จากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมโดยตรง และสามารถปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงได้มากที่สุด ในขณะที่สังคมในภูมิภาคอื่น ๆ จะมีการเปลี่ยนแปลงและการปรับตัวที่ช้ากว่า กรณีของภูมิภาคอีสานพบว่า ลักษณะของสังคมจารีต และเศรษฐกิจแบบยังชีพที่ยังคงดำรงอยู่ ทำให้การเปลี่ยนแปลงและปรับตัวเข้าสู่สังคมสมัยใหม่เป็นไปได้ช้า ลักษณะของสังคมจารีตเมื่อกระทบเข้ากับ ความเปลี่ยนแปลงจากภายนอกได้ก่อให้เกิดความขัดแย้งขึ้นภายในสังคมอีสาน ความระส่ำระสายภายในสังคม เป็นสิ่งที่เห็นได้ชัดไม่เฉพาะในทางการเมือง แต่ได้รวมไปถึงวิถีชีวิตโดยทั่ว ๆ ไปของคนในสังคม ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นสะท้อนให้เห็นได้ในรูปของกบฏชาวนาที่รู้จักกันในนามของ "กบฏผู้มีบุญอีสาน" การเกิดกบฏครั้งนี้ได้เกิดขึ้นอย่างกว้างขวางในหัวเมืองต่าง ๆ กระจายออกไปทั่วภูมิภาคอีสาน ผลจากการเกิดกบฏอาจพิจารณาโดยสรุปได้ดังนี้

๑. ลักษณะของกบฏผู้มีบุญอีสาน เป็นการกบฏที่อิงอยู่กับความเชื่อทางพระพุทธศาสนา นั่นคือ ความเชื่อหรืออุดมการณ์พระศรีอาริย์ เนื่องจากสังคมอีสานยังคงเป็นสังคมจารีต ที่ยังไม่มีการแพร่หลายของความคิดอื่น ๆ ที่มาจากนอกสังคม ขณะที่ผู้นำในระดับท้องถิ่นเองก็อยู่ในฐานะที่อ่อนแอจนได้เปิดทางให้แก่ความคิดที่อยู่ภายในสังคมนั่นเองที่จะเป็นตัวให้กำเนิดอุดมการณ์การต่อสู้หรืออุดมการณ์กบฏ เนื่องจากสังคมหมู่บ้านถูกหล่อหลอมด้วยความเชื่อทางพระพุทธศาสนา พุทธศาสนาจึงเป็นตัวสำคัญในการก่อให้เกิดความคิด อย่างไรก็ตาม เนื่องจากความเชื่อในพุทธศาสนาในระดับชาวบ้าน ถูกอิงอยู่กับความเชื่อที่มุ่งสู่แนวทางการปฏิบัติ (practice) และผลสืบสวน

ความเชื่อในเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และอำนาจของเวทมนต์คาถา แทนความเชื่อในเรื่อง
 ของหลักธรรม อุดมการพระศรีอารียจึงถูกนำมาใช้ในฐานะที่เป็นต้นกำเนิดของการ
 แสวงหาผู้นำการปฏิวัติในรูปของศาสดาพยากรณ์ (prophet) ซึ่งจะมาช่วยไถ่บาป
 หรือช่วยไถ่รอด ภายหลังจากเกิดขึ้นของกลียุคตามคำทำนาย (Apocalypse) ใน
 แห่งของขบวนการผู้บุญ ก็คือ การรอคอยการมาถึงของเจ้าผู้บุญ ซึ่งจะมาทำหน้าที่
 ไปรควอมมนุษย์ และพามนุษย์ไถ่พ้นจากภัยพิบัติ และวิธีการที่จะโคพบเจ้าผู้บุญ ก็จะ
 เน้นวิธีปฏิบัติ นั่นคือ การทำตัวให้บริสุทธิ์ (purify) เพื่อจะโคพบเจ้าผู้บุญ

๒. จากอุดมการพระศรีอารีย สิ่งที่ถูกเน้นเป็นพิเศษคือ ลักษณะที่เป็น
 คำพยากรณ์ (Apocalypse) ซึ่งในที่นี้ก็คือ พุทธทำนายของพระศรีอารีย ซึ่งประกอบ
 ด้วยภารกิจให้เห็นถึงกลียุค การมาเกิดของพระศรีอารีย และสังคมพระศรีอารียในฐานะ
 ที่เป็นสังคมนิรม

คำพยากรณ์หรือพุทธทำนาย สามารถปรับให้เข้ากับสถานการณ์ของสังคมนิรม
 อีสานที่กำลังระส่ำระสาย กล่าวคือ การมองว่าสังคมนิรมที่ชาวบ้านประสบอยู่นั้นเต็มไปด้วย
 ปัญหา ไม่ว่าจะมองในแง่เศรษฐกิจ การเมือง สังคม หรือ วัฒนธรรม นั้น สืบเนื่อง
 มาจากสังคมนิรมกำลังตกอยู่ในกลียุค เป็นสังคมนิรมที่ไร้ที่พึ่งปรารถนา และจะต้องทำลายให้หมด
 สิ้นไปเมื่อผู้บุญมาเกิด สิ่งที่ชาวบ้านเฝ้ารอคอยก็คือ การรอคอยการมาถึงของเจ้าผู้
 บุญในฐานะผู้จะมาปราบยุคเข็ญ และนำชาวบ้านเข้าสู่สังคมนิรมใหม่ และในการที่จะไปสู่
 จุดนั้นก็จะเน้นในเรื่องของพิธีกรรม ในฐานะที่เป็นการนำคนมารวมกันเพื่อที่จะเตรียม
 ตัว และเพื่อเฝ้าคอยสัญญาณการมาถึงของวาระสุดท้าย วันพิเนาศ การทำตัวเองให้
 บริสุทธิ์ เพื่อให้พ้นจากความชั่วร้าย และเพื่อที่จะไปสู่สังคมนิรมใหม่ที่บริสุทธิ์ สำหรับสังคมนิรม
 ใหม่ที่ชาวบ้านปรารถนา จะมีลักษณะที่สำคัญ ๒ ประการ คือ

๑. เนื่องจากลักษณะที่กล่าวหลังของอุดมการพระศรีอารีย ทำให้สังคมนิรม
 ใหม่ในทัศนะของชาวบ้าน เป็นการมองย้อนกลับไปหายุคเก่าในอดีตในครั้งที่บ้านเมือง
 ยังไม่มีความเปลี่ยนแปลง หรือเป็นยุคที่บ้านเมืองยังดี ซึ่งก็คือ การให้คงหรือรักษาสังคมนิรม
 จารึกในอดีตไว้ไม่ให้มีการเปลี่ยนแปลง

๒. ขณะเดียวกันอุดมการณ์ก็เน้นการไปหาสังคมอุดมคติ ซึ่งเป็นความ
ใฝ่ฝันอันสูงสุด นั่นก็คือ โลกอันอุดมสมบูรณ์ทั้งในแง่ของวัตถุและจิตใจ เป็นสิ่งที่ชาว
บ้านตั้งความหวังไว้ โดยมีพื้นฐานมาจากสังคมแห่งความเป็นจริงที่ยากไร้

ลักษณะทั้งสองประการนี้ ในแง่หนึ่งก็เป็นลักษณะที่ขัดแย้งกันเอง ซึ่งทั้ง
นี้ก็เนื่องมาจากพื้นฐานของอุดมการณ์เอง เป็นอุดมการณ์ที่มีความล้าหลัง

๓. จุดมุ่งหมายที่สำคัญที่สุดของกบฏผู้มีบุญ ก็คือ การล้มล้างอำนาจของ
รัฐสมบูรณาญาสิทธิ และโอนอำนาจจากผู้ปกครองกลับไปสู่ประชาชน ในแง่หนึ่งขบวนการ
การผู้มีบุญจึงถือว่าเป็น ขบวนการของสามัญชน กล่าวคือ

๑. ในแง่ของผู้นำ พบว่า ผู้นำของขบวนการเป็นเพียงสามัญชนคน
ธรรมดา ที่เกิดและดำรงชีวิตร่วมกับชาวบ้านมาภายในสังคมท้องถิ่นนั้นเอง เป็นคนธรรมดา
ที่มองเห็นปัญหาความคับข้องใจของพี่น้องร่วมสังคมได้ดี แต่เมื่อทำการกบฏ เขาได้อ้าง
อิงอำนาจของเขาเป็นบิดาหรือรับอำนาจจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ หรือเทพเจ้าให้มาทำ
หน้าที่ในฐานะผู้นำชาวบ้านในการ โดยาปและปลดปล่อยชาวบ้าน หรืออีกนัยหนึ่งก็คือ
มาทำการปฏิวัติ

๒. ในแง่ของประชาชน การที่อุดมการณ์พระศรีอริย เป็นอุดมการณ์
หรือความเชื่อทางศาสนาที่ไต่ส่ง สมอบรมในจิตใจของชาวบ้านมาเป็นเวลายาวนาน
อุดมการณ์ดังกล่าวจึง เป็นสิ่งที่ฝังลึกในการอธิบาย ที่ทำให้ชาวบ้านเชื่อถือโดยปราศจาก
ข้อสงสัยหรือข้อโต้แย้ง ด้วยเหตุนี้เราจึงพบว่า อุดมการณ์ผู้มีบุญสามารถเข้าถึงจิตใจ
ของชาวบ้าน และสามารถชักจูงชาวบ้านให้เข้าร่วมในขบวนการได้อย่างกว้างขวาง
จนแม้แต่ผู้มีอำนาจรัฐก็เกิดความตระหนกตกใจ ในการเกิดขบวนการผู้มีบุญปี ๒๔๔๔ -
๒๔๔๕ พบว่า การเกิดขึ้นของเจ้าผู้มีบุญในจุดต่าง ๆ ได้รับความร่วมมือจากชาวบ้าน
อย่างสูงและในหลายระดับตั้งแต่การ เขาร่วมอย่างสงบ ไปจนถึงการ เขาร่วมกับอำนาจ
รัฐในท้ายที่สุด

และจากการที่อุดมการณ์พระศรีอริยอิงอยู่กับความเชื่อทางพุทธศาสนา
ทำให้อุดมการณ์นี้ไม่เคยตายไปจากชีวิตและจิตใจของชาวบ้าน แมว่ารัฐจะพยายามใช้
วิธีการปราบปรามอย่างรุนแรง ดังที่เราได้พบเสมอว่า อุดมการณ์ดังกล่าวได้ถูกรื้อฟื้น
กลับมาเป็นระยะ ๆ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสภาวะและเงื่อนไขทางสังคม การเมือง ในแต่ละ
ยุคสมัย ที่จะเป็นตัวกำหนดหรือส่งเสริมให้อุดมการณ์ดังกล่าวถูกใช้ไปในทางสงบหรือรุนแรง
อย่างไร